

(5) Buddhismus I

1) Základní pojmy

- Buddha (asi 563-483 př. n. l.) (Siddhártha Gautama Šákja)
- karma (= činy z předchozích životů)
- dukkha (= strast)
- tanhá (touha, žízeň)
- bódhi (budhi = probudit se)
- sansára – nirvána, parinirvána
- anátman (= ne-já), skandha

- Dharma, dharmy

- čtyři vznešené pravdy, osmidílná stezka:

Rozprava o roztočení kola zákona:

Hle, mniši, toto je Vznešená pravda o strasti. Zrození je strastné, stáří je strastné, nemoc je strastná, smrt je strastná. Být spojen s tím, co člověk nemiluje, je strastné, být odloučen od toho, co má rád, je strastné, nemít to, po čem člověk touží, je strastné. Zkrátka pět forem lpění je strastných.

A zde je Vznešená pravda o příčině strasti. Je to žízeň, která podněcuje znovuzrození a znovu stávání se, založená na vášnivé chtivosti, která zde i onde nalézá vždy nové potěšení, to jest žízeň po rozkoších smyslů, žízeň po bytí a stávání se a žízeň po nebytí.

A zde je Vznešená pravda o ukončení strasti. Je to úplné ukončení oné žízně: její zanechání, její zavržení, osvobození se a odpoutání se.

A zde je Vznešená pravda o stezce, která vede k ukončení strasti. Je to vznešená osmidílná stezka vedoucí k poznání: správné chápání, správné rozhodování; správná řeč, správné skutky, správný způsob obživy, správné usilování; správná pozornost, správné soustředění.

- tři klenoty: Buddha, dharma (tj. buddhistická nauka), sangha (buddhistická obec)
- pět přikázání: nezabíjet, nekrást, nedopouštět se cizoložství, nelhat, nepít opojné nápoje
- buddhistická obec (sangha): mniši (bhikšu), novici (šrámanéra), laici
- vinaja
- Tři koše (Tripitaka) nauky: sůtra, vinaja, abhidharma)

2) Mahájána:

- hínajána, mahájána (bódhisattvajána)
- arahat, buddha, bódhisattva
- úpadek ideálu arahatství, důraz na ideál bódhisattvy
- vznik kultu bódhisattvů, posun k představě dlouhodobého usilování, příprava na příchod Maitréji
- kult bódhisattvů a dhjánibuddhů: meditace (vizualizace); kult (mantry, znovuzrození v ráji)
- Amithábha (阿彌陀佛 Amitufo), Avalokitéšvara (觀音 Guanyin)
- pradžňá, pradžňáparamitové sůtry: prázdnota dharem, teorie dvou pravd (paramártha satja – sanvrtti satja), probuzení uprostřed každodenní činnosti
- Mádhamaka (v Číně zvaná škola Tří traktátů – San lun: prázdnota dharem, teorie dvou pravd (paramártha satja – sanvrtti satja); Nágardžuna (mezi 150 – 250 n. l.)
- nauka o buddhovské přirozenosti všech bytostí (tathagátagarbha):

Tathagátagarbha sůtra:

[Buddha vidí svým božským okem, že] všechny živé bytosti, byť jsou znečištěny záští, zlobou a nevědomostí, mají Buddhovu moudrost, Buddhovo božské oko a Buddhovo tělo pevně sedící v pozici meditace. Přestože jsou plné znečištění a přebíhají z jedné stezky na druhou, všechny mají dispozice Tathagáty (*tathagátagarbha*), jsou nadány ctnostmi a jsou stále čisté, a tedy se ničím neliší od Buddy.

→ v indických sůtrách různá pojetí, i jako „pravé já“, buddhovské „tělo dharmy“ uvnitř lidské osobnosti, tedy jako reálně existující skrytý buddhovský element

→ v Číně důležitá reinterpretace: inherentní buddhovská přirozenost ztožněna s myslí (心 xin):

Povzbuzení víry v mahájánu:

„Pravá Mysl je věčná, trvalá, neproměnlivá, čistá a sebedostačivá; proto se nazývá ‘neprázdná‘“.

„Mysl, ačkoliv co do vlastní přirozenosti od počátku zcela čistá, je doprovázena nevědomostí. Když je znečištěna nevědomostí, vznikají znečištěné stavy mysli. Avšak i když je znečištěná, sama o sobě je věčná a neproměnlivá.“

Text *Povzbuzení víry v mahájánu* rozlišuje dvojí probuzení: 1) Původní probuzení, jímž je sama dokonalá mysl – čistá, neznečištěná myšlenkami ulpívajícími na vnějším světě, přirovnávaná k prázdnému prostoru a k čistému zrcadlu. 2) Realizované probuzení, jímž se mysl zbavuje nečistot, které ji dočasně zahalily nevědomostí.

Tyto představy zřetelně navazují na tradiční koncepce, zejména Menciovo pojetí mysli. V některých taoistických textech ještě výraznější paralely:

Huainanzi:

Lidská přirozenost (人性 renxing / žen-sing) je tichá a čistá ve svém původním stavu a zatemňuje se a stává neklidnou teprve v kontaktu s předměty vyvolávajícími tužby a emoce. [...] Původní čistá přirozenost je přítomna v člověku. Může být dočasně zahalena, právě tak jako mraky zahalují hvězdy. [...] Pěstovat původní přirozenost je snadné. Jelikož je původně dobrá a zkažená je pouze vlivem vnějších podnětů, stačí odstranit vnější podněty a člověk se sám od sebe napraví.

3) Buddhismus v Číně – základní přehled

- příchod buddhismu do Číny
- 65 n. l. – nejstarší doklad o přítomnosti obce buddhistických mnichů v Číně
- rozkvět po roce 317; oddělený vývoj sever a jih
- tradiční klasifikace: sever – meditace (dhjána), jih – vědění, poznání (pradžňá)
- vliv taoismu na ranou recepci buddhismu v Číně

Překladatelská činnost:

- ge yi 格義 (= porovnávání významů)

→ nirvána = wuwei; bódhi = Dao; dharmá = Dao; arahat = „opravdový člověk (zhenren 真人)

→ první překladatelé: An Shigao (2. pol. 2. stol. n. l.), Lókakšéma (stejná doba)

- nejvýznamnější překladatelé

Kumaradžíva (? – 413)

Faxian/ Fa-sien 法顯 (asi 337 – 422)

Xuanzang / Süan-cang 玄奘 (602 – 664)

Yijing / I-t'ing 義淨 (635 – 713)

- Zhi Dun (314 – 366):

Pojmová dvojice li 理 (= „struktura“, v buddhismu výraz pro realitu, bytí, jak je samo o sobě, „podstata“) a shi 事 („věci“, empiricky zakoušená realita)

Buddhismus a stát:

- sangha vs. stát – základní problémy a zdroje napětí

出家 chujia / čchu-ťia = vstoupit do sanghy, doslova „opustit rodinu“

- Huiyuan / Chuej-jüan (334-416 n. l.): z textu „Mniši nemusejí vzdávat úctu králům“:

Ti, kdo odcházejí do bezdomoví (tj. stávají se mnichy), jsou hosty mimo hranice obyčejného světa, odlučují se od ostatních. [...] Tito lidé, jakmile složí přísahu, odloží jehlice do vlasů a své úmysly dají najevo změnou oděvu. Proto všichni, kdo jednou odešli do bezdomoví, opouštějí svět, aby se uchýlili tam, kde je poutá jejich srdce, mění své zvyky, aby uskutečnili svoji cestu. Změnou zvyků dávají najevo, že nesdílejí s ostatními společenský rituál (禮 li), tím, že opouštějí svět, ukazují, že jsou povzneseni nad každodennost. [...]

V rámci rodinných vztahů se mnich obrací zády k příbuzenským svazkům, aniž by se provinil proti zásadám synovské oddanosti (孝 xiao). V rámci společenských povinností odvrhává úctu ke svému vládcí, aniž by se provinil proti zásadě úcty (敬 jing). Z této perspektivy je zřejmé, že ten, kdo poznal to, co přesahuje proměny [věcí] a hledá počátek, do hloubky pochopil principy (理 li) [skryté za jevovou podobou světa] a jeho úmysly jsou poctivé. Zásluhy toho, kdo plnými ústy mluví o lidskosti (仁 ren), jsou nicotné a jeho poznání je mělké.

Jih:

- buddhismus se prosazoval v elitních kruzích včetně někt. císařů; v tomto prostředí vysoká prestiž
- relativní nezávislost sanghy na světské moci
- zároveň odpor konzervativních konfuciánů
- jedním z hlavních témat počátečního období buddhismu v Číně paradoxně obhajoba nesmrtnosti duše:

Oponent:

Být nadán životní energií (qi) je omezeno žitím, když žití skončí, qi se rozptýlí a splyne s nebytím (wu). Byť je duch (shen) sebezázračnější věcí, není ničím jiným než proměňováním yinu a yangu. V jedné přeměně vzniká život, v další nastává smrt, qi se zhuští a je to počátek, rozptýlí se a je to konec. Z toho vyvozují, že duch i tělesná forma se proměňují stejně a není tu různých cest. [...]

Obhajoba (Huiyuan):

Vy nehledáte správný výklad života a smrti, a proto setrváváte v bludu, že v případě každého člověka se qi zhuští a rozptýlí v jediné přeměně. Nemyslíte na to, že dao ducha (shen dao) má sílu zázračné bytosti, a proto se domníváte, že jak jemné, tak i hrubé qi čeká stejný konec. Není to smutné?

Duch je předáván těly podobně jako oheň je předáván dřevem. Duch pokračuje v novém těle podobně jako oheň pokračuje v novém dřevu.

Fan Zhen (450 – 515?): O zničitelnosti ducha (Shen mie lun 神滅論)

Duch je tělo a tělo je duch. Z toho důvodu dokud trvá tělo, trvá i duch, a když tělo odejde, zanikne i duch [...]. Tělesná forma je látkou, z níž je tvořen duch a duch je užitím této látky. [...] Tělo a duše nejsou různé entity. Obě slova jsou pojmenováním různých aspektů téhož. Vztah mezi duchem a hmotou je stejný jako vztah mezi ostrostí a nožem. [...] Ostrost nemůže existovat bez nože a nůž bez ostrosti. Nikdy jsem neslyšel, že by poté, co byl zničen nůž, zůstala zachována jeho ostrost. Jak by tedy bylo možné, aby po zániku tělesné formy nadále existoval její duch?

Sever:

- buddhismus výraznou podporu státu (hlavně dyn. Severních Wei (386-535)) – nečínské dynastie
- zároveň podřízení sanghy státu – buddhistická obec součástí státního aparátu, mniši státními úředníky
- obrovský rozmach, na druhé straně první vážné perzekuce (446) – plynoucí z povýšení buddhismu na státní náboženství
- v severní Číně dodnes zachovány rozsáhlé komplexy soch buddhů a bódhisattvů vytesaných do skály – dědictví státní podpory buddhismu (Dunhuang, Datong, Longmen u Luoyangu)

Dynastie Tang (618-907):

- rozmach buddhismu, zároveň trvalý boj státu o kontrolu buddhistické obce
- císařovna Wu Zetian (vládla fakticky od 683, nominálně od 690 do 705) – období největší podpory buddhismu
- 845 – největší perzekuce buddhismu v čínských dějinách (císař Wuzong); trvalý vliv, konec „zlatého věku“